

Sándor Papp, Török Szövetség – Habsburg Kiegyezés. A Bocskai-Felkelés Történetéhez (Türklerle İttifak – Habsburglarla Uzlaşma. Bocskai İsyanı Tarihine Katkılar), Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan, 2014, 399 s.

*Szabolcs HADNAGY
(Szeged Üniversitesi)*

Erken modern dönem tarihçisi, Erdel ile Macaristan'ın Osmanlı dönemi üzerinde araştırmalar yapan Macaristan'daki Szeged Bilim Üniversitesi profesörü Sándor Papp, akademi doktora tezi olarak yazdığı, Károli Gáspár Üniversitesi'nin "Károli Könyvek"¹ adlı monografi serisinde çıkan eserinde Habsburglar ve Osmanlılar arasındaki Uzun Savaş denilen harbin (1593-1606)² son kısmında 1604-1606 arasında Macar soylu István Bocskai'nin liderliğiyle Habsburglara karşı cereyan etmiş isyanı inceliyor. Bu ayaklanma, Macar tarihçiliği tarafından (ilgili çalışmalar kitabın girişinde beyan edilmektedir) Macar milli benliğini belirleyen tarihi anlardan biri sayılmaktadır.

Bocskai isyanı, daha ziyade Macar ile Habsburg açısından işlenmiş olsa da, yazar meseleye başka bakımdan yaklaşmıştır: anlaşılabilceği üzere ihmal edilen Osmanlı tarafı. Bu bakış açısının bu zamana kadar ortaya çıkmamasının nedeni, Macar tarihçiler ve tarihle ilgilenen diğer uzmanların, kalıplaşmış yargılara istinaden, ülkeye sadece acı ve yıkım getirmiş olduklarına inandıkları Osmanlılara karşı mesafeli davranışlarıydı.

Sándor Papp, eserinde meseleyi Osmanlı ilişkileri ve bağlantılarını araştırmak suretiyle Osmanlılar açısından inceliyor. Bocskai meselesi bu yöntemle başka bir bakış açısından aydınlatılıp, isyanı yeniden düşünüp değerlendirmeye yol açıyor. Bunun örneği, artık Macar ve Hıristiyan bağlantıları üzerinde yazılan son çalışmalarda da görülebiliyor. Mesela, Habsburgların olumsuz yorumlanmaması, Batı Macaristan'daki asillerin bir kısmının isyancılara katılmadığının ispat edilmesi vb. Bu tespitler ise, tanıtılan eserlerde de geniş yer alan, Macarlar için her zaman ahlaki sorunlar taşıyan Türk vasallığı meselesi gibi genel kavrayışla karşı karşıya olmaktadır.

Sándor Papp, araştırmasını bugünkü milli ve ahlaki bilince değil, o dönemde geçerli koşullar, bağlantılar ve nedensellikleri daha geniş kapsamlı öğrenebilmeye yönelik bir arayışa bina etmiştir. Bu maksatla aynı dönemi irdeleyen çalışmaları (kitabın girişinde tanıtımı bulunan) ele alarak asillere yapılan haksızlıklara çözüm bulma yolları, özgürlük mefhumunun o zaman nasıl kavrandığı, zümrelerin Macar devletinin hükümdara bağlı olmayan simgesi Kutsal Taç kurduğu ilişki, milli düşünce tarzı, Osmanlı devletinin taşra teşkilatı ve Müslüman ve gayrimüslim yerli topluluk sistemi hakkında bilgi edinilerek isyanın cereyanı ve isyancıların hareketi daha iyi anlaşılıp açıklanabilir.

¹ "Károli Kitapları"

² Macar tarih yazımında "On Beş Yıl Savaşı" (1591-1606) denilmektedir.

Yazar, meseleyi daha tarafsız değerlendirmek ve konu hakkında üretilen stereotiplerden soyutlamak için ilk adım olarak bugüne kadar ortaya çıkarılıp neşredilmiş arşiv malzemelerini yeniden gözden geçirip konu üzerinde yazılan çalışmalarla karşılaştırmıştır. Eserin merkezinde isyanın cereyanı, perde arkasını açıklayacak şekilde hareketin Osmanlı bağlantılarına göre tartışma konusu olan veya açık olmayan sorunları bulunmaktadır. Bu sorunları yazar belgeler ve belgelerin nüshalarının titiz, sistematik karşılaştırması ile o zamanki Hıristiyan ve Müslüman umumi durum, zihniyet ve düşüncelerini göz önünde tutarak çözüyor; fakat ulaştığı neticeler bugüne kadar kabul edilmiş bazı görüşlerle uyuşmuyor.

Bundan hareketle Habsburg hükümetinin ayaklanmadan fiilen ne zaman, nasıl haberdar olduğu ortaya çıkıyor; Bocskai hakimiyeti altındaki Macar toprakları ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki münasebetleri düzenleyen, Osmanlı hükümeti tarafından Erdellilere verilen ahidname ve Bocskai'ye gönderilen beratin yazım koşulları gözler önüne seriliyor. Bunu incelerken, yani isyancıların Osmanlılarla ittifak yaptığını ve bunun öncesinde cereyan etmiş müzakereyi anlatırken yazar, Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) tarafından János Szapolyai'ye verilmiş sözde ahidnamenin mevcut olup olmadığını ve Bocskai'ye giydirmek istenen tacın aslını da aydınlatıyor. Bu aynı zamanda vasallığı kabul etmeye hazır Macarların ahidname hakkında, buna karşın Osmanlıların taç kuşanma hakkında bilgi ve anlayışlarını ihtiva eden iki amme hukuku anlayışının karşılaşmasına güzel bir örnektir.

Kitapta, isyanın nedenlerini (Türk ilişkileri de dahil) Macar ve Hıristiyan kamuoyuna açıklayan propaganda, doküman ve mektuplar, bunların (isyancıların en önemli manifestosu Szerencs manifestosu ismiyle bilinen Quere-lae Hungariae³ da dahil) meydana gelişinin yanı sıra Bocskai'nin ayaklanma aracılığıyla ulaşmak istediği asgari, esas hedeflerine dair değerlendirmeler bulabiliriz. Bocskai'ye verilmiş ahidnamenin ortaya çıkışı, düzeltilmesi, varyantları ilginç detayları ortaya çıkarıyor. Osmanlıların Macaristan kralı yaptığı Bocskai'nin bu ünvanla arasının nasıl olduğu da su yüzüne çıkıyor. Bu bağlamda Macar milli kimlik algısı/milli şuur ve Macar tarih yazıcılığında sık sık tekrarlanan bir motif olarak Bocskai'nin taç kabul etmemesi de başka açıdan aydınlatılıyor.

Sándor Papp, tarihçileri eskiden beri zihnini kurcalayan bir konu Bocskai'nin ölüm koşullarına da el atıyor; ölüme yol açan zehirlenme veya hastalığı tespit etmek için girişimde bulunuyor. Buna bağlı olarak Bocskai'nin vasiyetinin muhtemelen tahrif edilmiş olması, halefinin seçilmesi konusunda kendisine verilmesi farz edilen ikinci ahidname ve Bocskai'nin başkatibinin faaliyetleri ve ölümü hakkında da bilgiler elde edebiliriz.

³ "Macaristan'ın Şikayeti"

Sándor Papp'ın kitabı, Bocskai ayaklanması bağlamında Osmanlı-Habsburg Uzun Savaşına da değiniyor. Ele alınan gelişmeler 1599'dan beri neredeyse her sene yapılmış sulh müzakerelerine odaklanıyor; Bocskai isyanı savaşın taraflarına mücadeleye devam etmeye fırsat veren iki barış görüşmesi arasında cereyan etmiştir. Bu esnada iki imparatorluğun gerek savaşı kazanmak, gerekse elverişli bir barış antlaşması temin etmek için Bocskai isyanından faydalanma girişimleri ve ayaklanan kitlenin menfaatleri, attıkları adımlar araştırma konusu edilmektedir.

Sonuç itibarıyla okuyucunun elinde çok önemli bir eser tuttuğunu belirtmek gerekir. Çünkü uluslararası bağlamda Bocskai isyanının Osmanlı bağlantılarını ortaya koymakla yalnız ayaklanmanın esas meseleri değil, birbiriyle mücadele eden ve savaşın ciddi iktisadi sonuçları yüzünden geçici olarak zayıflayan iki imparatorluk arasında sıkışmış Macarlar ve Erdellilerin imkanları, hareket alanı da açıkça gösterilmektedir. Bu bakışla Sándor Papp'ın bu kıymetli eseri, Macar tarihi dışında Habsburg veya Osmanlı İmparatorluğu ile ilgilenen veya üzerinde çalışanların ilgisini çekebilir, onlar için farklı detaylar sunabilir.